

ТИБОР СЕКЕЉ ИЛИ СЈАЈ НЕПОЗНАТОГ

Суботица. Двадесети децембар. Хиљаду девет стотина осамдесет пета. Ветар се завлачи под капут. Хладно је. Питам таксисту за Кидричеву улицу. Мешавином мађарског и српског одговара да је ту, близу. Треба само прећи парк. Сто метара одавде. Радујем се. Значи на трагу сам. Стигао сам из далека. Најважније ми је да не лутам. Увек сам се бојао своје несналажљивости. Нисам баш спретан човек. То ме мучи кад год пођем на пут. У другом, непознатим градовима сам себи личим на свраку везаних ногу. Окрећем се. Колутам очима. Срамота ме је да питам. Сада ми је лакше. Изгледа да ћу стан Тибора Секеља, у Кидричевој 15, лако наћи. Прва зграда на коју наилазим има број 15. За сваки случај одлазим на почетак улице. Крећем од броја један. Контролишем бројеве. У неким градовима бројеви не значе ништа. Кроз главу ми пролази све оно што знам о Тибору Секељу, коме идем у посету: рођен 1912. у Спишкој Суботи, тадашњој Чехословачкој. Студирао права, етнологију, антропологију, археологију. Био филмски драматург, предавач, истраживач, путник. Пет пута се женио, говорио двадесет пет језика. Учествовао на три Генералне конференције УНЕСКА, бораво на свим континентима. Испитивао неистражене пределе наше планете. Чест гост агресивних племена. Пловио низ неистражене реке, гледао како залази сунце за Фуџи. Попео се на Аконкагву, Попокатепетл, Икстаксиуатл и безброј других вулкана. Пловио по неиспитаним рекама Арагвајом и Рио дас Мортес (Река смрти) на чијим обалама живе агресивна племена: Шаванте, Каража и Жавае. Прокрстарио Пантагонију, Боливију, Средњу Америку, Венецуелу, Панаму. У Салвадору се први узверао на вулкан Изалко, у хондурашким цунглама Москитије открио стари град кога пре њега нико није видео. Проучавао древну културу Маја, био у Мексику. Први прошао четрнаест километара дугачку подземну реку Сан Херонимом која, пробијајући се кроз земљу, има преко сто пећина, водопада, брзака. Истраживао у Индији, Ирану, Кини, Новом Зеланду, Египту, Азији, Судану, Етиопији... У Сахари живео са Туарезима... Неупутно би било набрајати све оно што је вазано за име овог истраживача. Требало би много папира, времена. И опет би се нешто изоставило. Исто би се десило када бисмо набрајали имена путописних књига (углавном литература за омладину). Написао их неколико десетина.

Долазим поново пред зграду са бројем 15. Отварам тешка старинска врата. Унутрашња фасада дотрајала. Ступениште изломљено. Притискам

звонце пред станом број 22. Отвара ми старчић двоструко нижи од мене. Не-
лагодно ми је због тога. Преда мном је Тибор Секељ. Препознајем га по ја-
рећој брадици и ситним очима. Кажем му ко сам, одакле и зашто долазим.
Преко лица Тибора Секеља прелете нервозан осмех. Није ме чуо. Понављам
гласније. Љубазно ми показује да уђем. Улазим у велику собу. Гиба се пода
мном патос. На зидовима полице са књигама и маске. Хиљаде маски. Даро-
ви од Индијанаца и разних племена. Иако има преко седамдесет година, Ти-
бор се креће лако. Покрети су му гипки. Говори течно и чисто. Сазнајем да
живи сам у стану. Свуда око нас мирише нека егзотична трава. Пијемо кафу.
Предлажем му да започнемо разговор. Тибор Секељ пристаје. Нагиње се ка
моме вокмену. Кажем му да се не нагиње, справа је добра и снимиће било ка-
ко да седи. Клима главом и пита је ли справа јапанска. Загледа је. Седа на
тврду столицу. Некако је нервозан и напрегнут. Чека питања.

Када сте осетили жељу за даљинама?

— Ја, у ствари, никада нисам волео путовати. Људи погрешно мисле
да сам ја обишао свет из жеље за путовањем. То није тачно. Ја само волим
да будем са људима, да разговарам са њима, да их доживљавам онакве какви
јесу. Та жеља се у мени јавила врло рано. Као четворогодишњак сам једва
успевао да, из библиотеке свога оца, дохватим први том енциклопедије „Па-
лас“ која се састојала из осамнаест томова. Ја сам над тим томом проводио
сате и сате, дане и дане. Моји родитељи су се чудили зашто не прелазим на
следеће томове. Ствар је била у томе да су се у првом тому, на слово А нала-
зила Африка, Америка, Азија, Аустралија. То је заокупљало моју пажњу не
само тада, када сам имао четири године, већ и читавог живота. Буљно сам у
географске карте тих континената, па ме још тада занимало зашто се Мада-
гаскар одвојио од континента, зашто није ближи копну да би људи могли ме-
ђусобно да разговарају, па зашто ова река тече овако кривудаво, кад би мо-
гла тећи право до мора... Зашто је ово овако, зашто је оно онако. Све ме је
занимало. Енциклопедија је била илустрована сликама домородаца па сам ја,
учећи њихова имена, уједно учио писменост. Тако сам на именима као
што су Зулу и Туарег учио изговор и писање тих слова. Још тада сам, гледа-
јући те слике, обећао себи да ћу једног дана све те људе посетити и бити њи-
хов пријатељ. Остатак живота сам употребио да испуним то обећање. И заи-
ста, са свим тим народима из књиге сам, краће или дуже, живео, знао њихо-
ве језике, трудио се да се прилагодим њиховим начинима живљења.

*Је ли Ваша њустоловна природа наслеђена од неког а из Ваше породице
или сте је сами обликовали?*

— То не бих знао да кажем. Пре мене у мојој породици нико томе није
био наклоњен. Отац ми је био ветеринар. Дисциплиновано је обављао свој
посао и био нормално друштвен човек. Други чланови породице такође. Код
мене се то јавило и дошло из самог бића моје ћуди. Ја нисам могао да подне-
сем да будем запослен, као други, негде у администрацији. Студирао сам
права, али ми никада није падало на памет да радим тај посао. Шта год сам
радио, у мислима су ми биле даљине и нови људи. Тако сам себе предодређи-
вао томе. Када сам кренуо ка даљинама, у почетку ме није занимало проуча-

вање, касније да. То је дошло као изазов који се у мени јавио у сусретима са различним људима. Тада сам почео радити оно што треба да ради сваки истраживач: да испитује, скупља податке, уочава... За истраживача је битно да се не одаје само скитњи већ и науци. Ја сам одлазио да сусрећем људе, да се пријатељим са њима, упознајем њихове обичаје. Са њима сам ишао у лов иако ја по природи нисам ловац, обављао све активности које они обављају. Некада ми је полазило за руком да спознам суштину њиховог живљења, а некада није. Ту сам научио да, ако хоћеш да нечији живот упознаш, мораш се поистоветити са њиме. Други начин не постоји или није ефикасан. Дружио сам се са људима свих меридијана. Успут сам од њих учио. Сваки пут је било нешто ново да се научи. Ја не волим да са људима разговарам уз помоћ тумача, па сам, кад год је то било могуће, савладавао њихов начин говора. Тако сам знао говорити двадесет пет језика. Знате шта значи говорити језик неког агресивног племена у бразилским дунглама: живот кога си спасао и живот кога си научио. Сваки нови језик — један нови живот. Данас могу течно да говорим на девет језика, углавном европских. Остале сам временом и неупотребом заборавио.

Једном сте написали да се пушник рађа онда када полази на пут?

— Да. И светски путници се рађају као и други путници, али се као путници рађају на свом првом путу. То прво путовање се обично деси у детињству. Ја сам се, такође, родио на путу. Отац ми из Чехословачке прешао у Банат. Мени је тада било три месеца. Ту смо живели 14 година, а онда отишли у Црну Гору. Дакле, пропутовао сам своје детињство. Прво истраживачко путовање не мора бити пресудно. После њега се може зауставити. Ако подлегнеш грижи савести зато што напушташ своје огњиште, од тебе никад неће бити путник. Ја сам од оних који мисле да је свет њихов дом. Ја не робујем осећају локалне припадности.

Дружећи се са људима уочавали сте њихове телесне и духовне одлике. Човеково тело има свој почетак и крај. Величина њеј овој духа зависи од човекове активности за живота. Мислите ли да је човек саздан од нестварнога?

— Има нечег у томе. Човек може да се одлепи од земље, сасвим реалистичке, сасвим стварне својим хтењима, својим идеалима тј. ако од тих идеала направи своје животно стремљење, а из тога неко дело. У том случају није важно човеково тело. Није важно колико ће он да живи, нису важне његове навике... све то остаје иза њега. Важна су његова дела које је створио и која остају и после њега. Дакле, оно телесно пропада, духовно остаје. А дух је суштина човекова. Сада можемо разговарати колико је нечији дух постојан или вечан. Узмимо, за пример, неког „обичног“ човека, рецимо земљорадника. Он је читав свој живот потрошио обрађујући земљу и гајећи кукуруз. Поставља се питање хоће ли дух тог сељака преживети време. Наравно да хоће. Неко ће се, можда, за хиљаду година упитати како се у наше време обрађивао кукуруз. Говорећи о томе, да се у југоисточном делу Европе кукуруз на такав и такав начин обрађивао, они ће, у ствари, говорити о духу сељаштва у нашој ери. И у том свеопштем духу сељаштва преживеће, као каква капљица, дух нашег сељака Марка Петровића, рецимо.

Дух је као кап кише која падне у океан. Она тиме не умире, она ће поново, кружењем материје, пасти у виду кише. Исто је са духом. Иако га ми међу другим сличним не примећујемо, он ипак живи.

Велики духови још лакше преживе. Узмимо дух Јулија Цезара, који је у своје време био законодавац. Његови закони су остали и после њега. Чак и у нашем законодавству има његових закона. Дакле, и код нас је његов дух присутан. Он је приметљив, не увек једнако али ту је. Велики духови се лакше разазнају, постојанији су. Мали су мање приметни, али ни они не нестају потпуно.

Живели сте са илеменима код којих је доста присутно веровање у загробни живот. Шта Ви мислите о њома?

— Примитивни народи, као и неки цивилизовани, верују у загробни живот. Подвукао бих веровање Индуса. Они су убеђени у реинкарнацију духа, да смрт не значи ништа, да дух само прелази из једног у друго тело. Други народи мисле на друге начине, хришћани, такође, имају своје веровање. Ја не верујем у друге облике човековог духа, осим оних које сам већ помињао. Дух преживи али у сасвим духовном смислу, не у неком симбилично-телесном смислу. У то ја не верујем.

Сусретали сте разне облике живљења. Живели са разним цивилизованим и нецивилизованим народима. Шта је по Вама живот?

— По мом мишљењу живот има три компоненте: прва је биолошка стварност, друга је човеково хтеће, жеља да нешто уради, трећа компонента је садржана у околностима које стављају своја ограничења на све видове човековог живота. Ове три компоненте стварају човекову стварност током читавог живота. Друга компонента је једина на коју човек може да утиче. Од ње зависи хоће ли човек од свог живота нешто учинити или не. Живот је оно што ми од њега успемо да направимо. Појединац са своје стране мора да уложи један посебан напор да искористи своје биолошке могућности и да се чува околности које га стално вребају. Та настојања не морају увек уродити плодом, али наш је задатак да свој живот организујемо по сопственом осећају интересовања. То не мора бити ни најкорисније, ни најхуманије, ни најлепше, већ наглашавам — најинтересантније.

Трајајући за сопственим идентитетом, какву мисију човек треба да врши према припадницима исте врсте, природи, животињама...?

— Најважнија одредница је поштење. Човек мора да буде поштен према природи, другим људима и највише себи. Поштење мора да преноси на своју околину: људе, животиње, биљке... Ако је то урадио, онда он свој живот завршава мирно, са осећањем да је часно живео. Ја имам осећање да нисам узалуд живео, управо зато што сам био поштен према себи и другима. Некада сам због тога имао нелагодности и нисам био баш у милости као неки који су се клањали и савијали. Ја нисам хтео да живим у компромисима, него онако како ми је савест налагала.

Изучавали сīе многе бивше цивилизације. Слажете ли се у тврђењи неких да будућности наше планете зависи од будућности, данас, примитивних племена?

— Слажем се. Историја је показала да ништа није вечно. Све оно што је данас највредније ће, можда, сутра постати другоразредно, а друге вредности, које данас не примећујемо, ће искрнути и овладати. То је до сада тако било, не видим разлог да убудуће буде другачије. Данас постоје многе цивилизације које су још у повојима и не мислим да ће свака од њих завладати али нека од њих ће се сигурно развити па ниво владајуће. Она ће заменити нашу. Али данас се више не ради о замени већ о амалгамацији, о једном сажимању и међусобном преплитању култура. Више није потребно да једна пропадне, а друга култура завлада. Та прожимања су, опет, некад успевала, а некад нису. Као пример узмимо Америку: она је поседовала неколико цивилизација које европска уопште није прихватила, чак је намерно радила да је уништи да би могла њоме потпуно да овлада. То више не би смело да се догоди. Само долазе у обзир међусобна прожимања. Тако да стварају једну заједничку цивилизацију. Данас је овладала једна цивилизација и препотентно прогласила себе једином вредном. Та тврђења је нереална јер постоје и друге. Неке од њих су и старије од ове наше технолошке. Те друге ће једног дана употпунити нашу у неком другом виду. Можда ће се афричке цивилизације прожимати са источним културама што би било добро. Треба очекивати заједничку цивилизацију.

Шта ако једног дана та заједничка цивилизација доживи паг као што су падале неке групе? Хоће ли се кренути од почетка?

— То би се могло догодити само у случају неке катаклизме као што је атомски рат који би упропастио и уништио све културе. Али ако човечанство то спречи, та заједничка цивилизација неће пропасти. Можда ће само долазити до премештања језгра са једног континента на други, из једног народа у други, из једне класе у другу. Битнијих промена не би требало бити. Ми треба да радимо на настајању те будуће културе свих народа.

Разговор водио:
Милош Милишић